

ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ

(BEHAVIOURALISM)

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

- ਡੇਵਿਡ ਈਸਟਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, "ਸਰਬ-ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਨਵਾਂ ਸਿਧਾਂਤ (ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ) ਸਕਰਾਤਮਕ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਮ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਿਵਰਣਾਤਮਕ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੋਜ ਦਾ ਉਹ ਭਾਗ ਜੋ ਨਵੇਂ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਦੀਆਂ ਵਚਨਬੱਧਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਗ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ-ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਹਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਵਹਾਰਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"
- ਏਵਰੇਨ ਕਿਰਕਪੈਟਰਿਕ ਅਨੁਸਾਰ, "ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਤਥਾਂ ਨੂੰ ਆਰਜੀ ਸ਼ਰਨਗਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਪ੍ਰਤੀ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਦੇ ਤੱਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ।"

ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਸਧਾਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ

- ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ
- ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਹਾਰ ਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ
- ਪ੍ਰਯੋਗਸਿੱਧ ਅਧਿਐਨ
- ਸਰੰਚਨਾਵਾਂ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਧਾਰਨ ਅਧਿਐਨ ਨਹੀਂ ਹੈ
- ਅੰਤਰ ਅਨੁਸਾਸ਼ਨੀ ਅਧਿਐਨ
- ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਖੋਜ ਵਿਚ ਅੰਤਰ-ਨਿਰਭਰਤਾ
- ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਭਾਗ ਮੰਨਦਾ ਹੈ
- ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ
- ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਵਿਹਾਰਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ
- ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਅਨੁਭਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਡੇਵਿਡ ਈਸਟਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ

- ਨਿਯਮਤਾਵਾਂ
- ਪ੍ਰਸ਼ਟੀਕਰਨ
- ਵਿਧੀਆਂ
- ਪ੍ਰਮਾਣ- ਨਿਰਧਾਰਣ
- ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ
- ਨਿਰੋਲ ਵਿਗਿਆਨ
- ਕ੍ਰਮਬੱਧਤਾ
- ਏਕੀਕਰਨ

ਵਿਵਹਾਰਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ

- ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ
- ਜਟਿਲ ਅਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਸਬੰਧੀ ਅਛੁੱਕਵਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ
- ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ
- ਰਾਜਨੀਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ
- ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ
- ਵਿਗਿਆਨਵਾਦ ਦੀ ਧੁਨ
- ਵਿਵਹਾਰਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਮਹੱਤਵ
- ਵਿਵਹਾਰਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸਮੁੱਚੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਹੀਂ ਹੈ
- ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਂਦ
- ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਸਬੰਧੀ ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਚਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ
- ਵਿਵਹਾਰਵਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਫੁੱਟ ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਹੈ
- ਉੱਤਰ ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਦਾ ਸੁਧਾਰਕ
- ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰਨ ਅਣਗਹਿਲੀ

ਉੱਤਰ-ਵਿਚਗਾਰਵਾਦ

ਉੱਤਰ ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ

- ਨਵੇਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਲਈ ਗੁੱਟ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣਾ
- ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਦਾ ਅਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਸਰੂਪ
- ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਣਗਹਿਲੀ
- ਤਕਨੀਕਾਂ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ
- ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਆਮ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਵੱਖ ਰਹਿਣਾ
- ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਥਿਤੀ
- ਪਰੰਪਰਾਵਾਦ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ

ਉੱਤਰ ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

- ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਦੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ
- ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ
- ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਲੋੜਾਂ
- ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸਥਾਨ
- ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ
- ਸਮਾਜ ਦਾ ਸੁਧਾਰ
- ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਾ ਕਰਨ

ਉੱਤਰ ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ

- ਇਹ ਸੁਤੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਹੀਂ ਹੈ
- ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਉੱਤਰ ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਦੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕਮੀ
- ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਕਮੀ
- ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤੀਕਰਨ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਢੁੱਕਵਾਂ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

▪ ਉੱਤਰ ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਥੰਮ੍ਹ/ ਨਾਰੇ

- ਪ੍ਰਸੰਗਤਾ
- ਕਿਰਿਆ

ਡੇਵਿਡ ਈਸਟਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਤਰ ਵਿਵਹਾਰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

- ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵੀ ਠੀਕ ਅਤੇ ਮੁਢਲਾ ਮਹੱਤਵ
- ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵ
- ਮਨੁੱਖੀ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ
- ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ
- ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਇਕ ਕਿਰਿਆ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ
- ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਅਸਲ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਦਿਆਲਾ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਤੇ ਜਰੂਰੀ ਭੂਮਿਕਾ।
- ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ

